

הרב יואל פרידמן

עירוב עיסת חולין בעיסה החייבת בחלה

הצגת הבעיה

במאפיה ובקונדיטוריה גדולה מכינים 'בֶּגֶט': לשים את העיסה, מפרישים חלה ובסוף התהליך שולחים את ה'בגט' קפוא לסניפים שונים לצורך אפייה. ההנחיה היא שה'בגט' לא יהיה ארוך מ-54 ס"מ. אם הוא ארוך ממידה זו מחזירים אותו בעודו עיסה למערבל, ויחד עם מים וקמח נוספים מכינים עיסה חדשה ומחלקים אותה שוב לצורות של 'בגט'.
הבעיה שנוצרת היא שמחזירים למערבל עיסה שהיא חולין ומערבבים אותה יחד עם עיסה שהיא טבל.
האם מותר לעשות כן לכתחילה, ואיך מפרישים חלה מן העיסה הנ"ל?

א. דין בילה בעיסות

כיוון שמדובר בתערובת של עיסות, יש להם דין של יבש ביבש, ומדאורייתא הם בטלים ברוב (שו"ע יו"ד סי' קט סעי' א). אך בנידון דידן האיסור הוא טבל, ודינו כ'דבר שיש לו מתירין' ולכן אינו בטל (רמב"ם, הל' מאכלות אסורות פט"ו ה"ו). לכן בוודאי שיש להפריש חלה מן התערובת שנוצרה. אך הבעיה היא שיש תערובת של עיסה החייבת ועיסה הפטורה, והשאלה היא האם אפשר להפריש מתוך התערובת.
מדברי הגמרא (ר"ה יג ע"א) נראה שמסקנתה היא ש'אין בילה' ביבש. אנו חוששים שמא התערובת אינה אחידה ויפרישו מן העיסה החייבת על העיסה הפטורה. בנוזל כולי עלמא מודים ש'יש בילה', וכדברי שמואל: "לכל אין בילה חוץ מיין ושמן".
הרמב"ם (הל' תרומות פי"ג ה"ד) הביא דעה זו להלכה, וזו לשון הרמב"ם שם:

במה דברים אמורים? בדבר שאין דרכו להבלל כגון חטים לחטים או קמח לקמח, אבל דרכו להבלל כגון שמן תרומה לשמן חולין או יין תרומה ליין חולין, הולכין אחר הרוב...

אמנם המהרי"ט (ח"א סי' יח) וכן המשנה למלך (הל' מעשר פי"ד ה"ח), הסבירו שיש להבחין בין דברים יבשים שבהם כל חתיכה נפרדת ואינם נבללים, לבין דברים דקים כגון קמח וגרוגרות, שנבללים ונעשים תערובת אחת,¹ שיש בהם בילה. בתערובת של עיסות נחלקו הראשונים. תרומת הדשן (סי' קצ) דן בכך ומביא את דברי הסמ"ק (סי' רמו) והרא"ש (הלכות קטנות הל' חלה, סי' ו) ש'יש בילה'; וזו לשון הרא"ש לגבי תערובת של עיסת ישראל ועיסת גוי: "ומיהו נראה דיוכל להפריש מיניה וביה **דיש בילה בדבר לח לכולי עלמא**".² לעומתו המהר"ם מרוטנבורג (ד' קרימונה, סי' מ) פוסק ש'אין בילה' בעיסות.³ בנידון דידן מדובר בעיסה מבלילה עבה ואף על פי כן לדעת הרא"ש יש בילה, אך מבואר באחרונים שצריך שהעיסות יהיו מעורבות היטב.⁴ להלכה, בשו"ע (יו"ד סי' שכד סעי' יא) נפסק לגבי שאור של גוי שערבו עם עיסת ישראל, שאם אין לו עיסת חיוב יכול להפריש מיניה וביה. לגבי תערובת עיסת פטור עם עיסת חיוב כתב השו"ע (סי' של סעי' ו) בסתמא, שיכול להפריש מיניה וביה. הרמ"א (לשו"ע סי' שכד שם) פסק כתרומת הדשן, שמבחין בין שאור לבין עיסה, וכתב להחמיר בשאור:⁵

ומכל מקום לכתחילה לא יסמוך על זה, ולא ייתן שאור של פטור בעיסה של חיוב, אבל אם כבר עבר ועשה, מותר לכתחילה ליקח מאותה עיסה וליתן בעיסה אחרת שיהיה בו לשאור.

1. אמנם צ"ע שכן לעיל כתב הרמב"ם שקמח אין דרכו להיבלל, ועיין משל"מ לרמב"ם שם.
2. אמנם בשאור כתב הרא"ש (שו"ת, כלל ב אות ב) שאין בילה.
3. דעת מהר"ם מובאת גם במרדכי, הל' ארץ ישראל וחלה, הרב אברהם חבצלת, מוריה פח (אלול תשמ"ז), עמ' יט.
4. הרב יעקב בלויא, לקט העומר, ירושלים תשמ"א, עמ' נו, הערה ה ד"ה ומ"מ.
5. עי' ש"ך וט"ז שמסבירים שלא חישינן בתערובת שנייה אך בתערובת הראשונה, שבה עיסת ישראל ושאור של גוי, יקח לחלה חתיכה גדולה מן השאור, וכיוון שחלה בכלשהו בוודאי לקח מן החיוב.

הגר"א (בהגר"א, לשו"ע סי' של ס"ק ה) פוסק ש'אין בילה' אף בתערובת של עיסות, ולכן אין להפריש מיניה וביה, אלא יש לקחת עיסת חיוב ולהפריש ממנה על התערובת, והחזו"א (דמאי סי' יג ס"ק ד) נקט כמותו לכתחילה.

ב. ביטול איסור לכתחילה

השאלה היא האם מותר לכתחילה לקחת מן העיסה הפטורה ולערב אותה יחד עם העיסה החייבת: כלל נקוט בידנו ש'אין מבטלין איסור לכתחילה', ונחלקו הפוסקים אם הוא מדאורייתא או מדרבנן. הראב"ד (תמים דעים סי' רלט) סובר שהוא מדאורייתא, אך רוב הראשונים סוברים שהוא מדרבנן (תורת הבית בית ד שער ג). שו"ת רמ"ץ (או"ח סי' לה אות ג) שואל על תרומת הדשן⁷ מדוע כשאינו מתכוון לבטל את האיסור מותר לערב לכתחילה את האיסור יחד עם ההיתר, הרי הווי כעין פסיק רישיהונחשב כמתכוון? הוא מיישב שכיוון שאין מבטלים איסור לכתחילה רק מדרבנן, אינו אלא פסיק רישיה באיסור דרבנן, ולכן מותר. ואפשר ליישב באופן אחר, ש" אין מבטלין איסור לכתחילה" אינו איסור עצמי, אלא הוא קנס למי שמבטל איסור במזיד, ודינו שאינו בטל. לכן אם אינו מתכוון בצורה ברורה לבטל, לא קנסו.⁸ בנידון דידן בדרך כלל מדובר שהחולין הוא מיעוט, לכן אין כאן ביטול איסור בהיתר אלא עירוב היתר באיסור. ואף אם היה רוב חולין בכל מקרה הטבל אינו בטל מדרבנן, כי נחשב 'דבר שיש לו מתירין' כדלעיל. מ"מ אם היינו אומרים שיש איסור עצמי לבטל, לכאורה היה אסור לעשות כן, כי מדאורייתא בטל ברוב. יש להוסיף שהאבני מילואים (שו"ת סי' יח) כתב שאמנם 'אין מבטלין איסור לכתחילה' מדרבנן, מכל מקום לכולי עלמא אסור לבטל תרומה בחולין, כי יש חובה של "משמרת תרומתו" (במדבר יח, ח), אך בשדי חמד (שם אות ו) וכן במנחת שלמה (סי' ס אות ו), דחו דבריו. ובנידון דידן אין מדובר **בתרומה** שמערבים בחולין אלא **בטבל** שמערבים בחולין, ולדעת הרבה ראשונים אין בו חובת 'משמרת'.⁹

6. מביאו שדי חמד, מערכת האלף אות ד.

7. תרוה"ד סי' קעא, וכן פסק בשו"ע יו"ד סי' פד סעי' יג-יד.

8. עי' אנציקלופדיה התלמודית, כרך א' עמ' תרמ והערות 35, 37. באיזו מידה צריך להיות אינו מתכוון כדי שיהיה מותר.

9. עי' ירושלמי חלה פ"ג ה"ג, מהד' האקדמיה ללשון העברית, עמ' 323, שו' 10-13, וכך כתב רבינו קרקש (המיוחס לריטב"א) גיטין סא ע"א (הוצ' מוסה"ק, עמ' קי-קיב). אך מרש"י, גיטין

נוסף על כך יש דעות הסוברות שאם התערובת נוצרת לפני חלות האיסור, אין איסור לבטל לכתחילה. ובנידון דידן מכניסים לתוך המערבל את החולין עם מים וקמח, ועדיין לא נוצר הטבל עד שהמים והקמח מתערבים היטב ונעשים עיסה (רמב"ם הל' בכורים פ"ח ה"ב). אך יש לדחות סברה זו בנידון דידן, כי בעת שהעיסה מצויה במערבל עם מים וקמח עדיין אין זו תערובת כי הם ניכרים, ובשעה שנוצרת התערובת חל גם חיוב חלה. לכן אין הבדל בין הכנסת עיסת החולין למערבל יחד עם מים וקמח לבין הכנסתה כשבמערבל מצויה עיסה שהתחילו כבר את לישה.

עם זאת נראה שאסור לערב עיסה חייבת **ברוב** עיסת חולין לכתחילה, כי בכך מפקיע חיוב חלה מדאורייתא, שכן מדאורייתא חד בתרי בטיל. ודומה הדבר למה שכתב הרמב"ם (הל' ביכורים פ"ז הט"ז): 'אסור לאדם לעשות עיסתו פחות מכשיעור כדי לפוטרה מן החלה'.¹⁰ ואמנם אין זה דומה לגמרי, כי שם נפטר בפועל מן החלה כיוון שלא הגיעו לשיעור חיוב, וכאן חייב על כל פנים מדרבנן, שכן טבל אינו בטל.

סיכום

- א. מותר לכתחילה לערב את שאריות ה'בגט' שהן חולין יחד עם העיסות החייבות בחלה, אך זאת בתנאי שכמות עיסת החולין פחותה מכמות העיסה החייבת.
- ב. אם מערבים עיסת חולין יחד עם עיסה חייבת, אין לקחת 'כזית' עיסה לצורך ההפרשה מתוך התערובת, אלא יש לקחת 'כזית' מטבל וודאי. לשם כך, יש להכין עיסת 'בגט', בשיעור החייב בחלה, לצורך הפרשת חלה למשך כל היום. כל פעם שצריך להפריש חלה, יפרישו 'כזית' מעיסה זו.¹¹ אין צורך להפריש בידיים, אלא אפשר להפריש בדיבור ולומר: ה'כזית' הצפוני ביותר מן הטבל שבעיסה זו (שייעדנו להפרשת חלה כנ"ל), יהיה חלה על הטבל שמעורב בעיסה שרוצים לתקן.

סא ע"א ד"ה וסיפא, משמע שיש חובת 'משמרת' בטבל; ועי' משנה למלך הל' תרומות פ"ב הי"ד, ומנחת חינוך מצוה רפד שלמ"ד הנאה של כילוי אסור מדאורייתא, זה נלמד מן הפסוק 'ואני הנה נתתי לך משמרת תרומתי'

10. עפ"י הירושלמי חלה פ"ג ה"א, מהד' האקדמיה, עמ' 322, שו' 2-3.
11. בכל הפרשה ייקחו כזית מעיסת הטבל כדי לתקן את העיסה שבמערבל, אך לא יתכוונו לתקן את עיסת הטבל עצמה, כדי שיוכלו לחזור ולקחת 'כזית' נוסף להפרשה שאחריה.